Romanoslavica vol. XLVI, nr. 4

PROBLEMA MINORITĂȚII ISTROROMÂNE REFLECTATĂ ÎN LITERATURA ETNOLOGICĂ CROATĂ DIN PERIOADA 1945-2009

Armand GUȚĂ

The Istro-Romanian dialect is one of the three South-Danubian Romanian dialects, split off from the trunk of Common-Romanian about 700 years ago. Today it is spoken by a limited number of people in the Istria peninsula, namely, Croatia-Jeiăn (Žejane), located in North-West of the town of Rijeka and in the region called Čičarija and in Sušnjevica placed on the south of Učka Gora or Monte Maggiore, as well as in several poorly populated hamlets near Sušnievica (Noselo-NovaVas, Sucodru-Jesenovik, Letaj, Brdo, Cosrtrčean, Dolinščina, Zancovč, Perasi and Brig), along the valley of the Raša river (Val D'Arsa). Even the contemporary toponyms of the two above mentioned subregions and some villages argue for their Istro-Romanin origins practically the Istro-Romanian population had dissapered through assimilation or emigration. In the Middle Ages and the Modern times, Istro-Romanians were named *cici, cirebiri* by Slavic and Italian populations that surrounding them, but Istro-Romanians have defined themselves allways as *Rumeri* (lat. Romanus). Still preserving their etnic conscienceness, they consider themselves *Romanians* and even when they speak in Croatian language with Croatians and other foreigners, Istro-Romanians says with self-confidence, *we are rumeri*. The acculturation process of the Istro-Romanian minority from Croatia will continue because several motifs as: 1. They were no longer in contact with Romanian cultural milieu; 2. The absence of the educative and formative factors generated by missing of Istro-Romanian language in performance of the religious sermons and education will lead to the loss of the linguistic mark. The primary school from Žejane is closed from lack of children in 1999, and the building is used in the present days as a repetition hall by the Žejanski Zvončari folkloric group the last cultural fortress of the community. Concerning these factors we think that the Istro-Romanian and Croatian bilingualism will soon replaced by the Croatian mono-linguistic phenomenon. After the 1945, the economic vectors were changed by the rapid industrialization of former Yugoslavia which caused the mass migration toward towns in searching for jobs and had accelerate the acculturation process of the Istro-Romanian group. We must reconsider the historic and demographic particularities which had transformed the Istria peninsula into a multicultural area where Italians, Croatians, Istro-Romanians, Germans and Slovenians lived together and influenced each other during the last five centuries. The Žejane village is surrounded by 19 villages and hamlets and in each of those villages population spoke different sub-dialects of the Croatian and Slovenian languages. In eight of these hamlets the communication stream within the rural milieu is suspended because the lack of the receivers. The restrictive use of Istro-Romanian, especially in the last five decades since it was hardly an instrument of communication, especially for the young commuters employed in the factory of

BDD-A24206 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

Rijeka, Opatja and the neighbourhood or for those who through mixed marriages, moved to other towns or villages is a process in full development even today. Through bilingual discourse, both old and young Istro-Romanian have yet a well-outlined linguistic awareness, being able in fact to prove that to speak on Jeianski, (*a cuvinta po naşu, po jeianski*) means something totally different from to speak on Croatian (*a cuvinta po hârvaţki*).

Key words: Istro-Romanian, Istria, Rumeri, Ethnologic and History Studies, Cultural Traditions, Bugarenje, Pust, Tri Kralj, Nowdays Cultural Surviving Strategies and Perspectives.

Croaţia este cunoscută pentru numeroasele sale contraste geografice şi climatice, insulele sale pitoreşti, peste 1200 la număr, pentru litoralul fragmentat şi diversitatea etnică şi lingvistică de către specialiştii din diverse domenii. Puţini europeni ştiu însă că în Croaţia încă trăieşte şi este atestată documentar de mai multe secole o populaţie romanică ale cărei rădăcini lingvistice şi etnice o apropie de România. Acest grup etnic poartă numele ştiinţific de *istroromâni* şi vorbeşte un dialect al limbii române, impregnat cu croatisme, slovenisme şi italienisme. Istroromânii se autodefinesc ca fiind *rumeri*, dar de-a lungul istoriei au purtat numeroase denumiri care mai de care mai exotice sau mai jignitoare date de ceilalţi precum: maurovlahi, morlaci, cici, rumeri, vlahi, vlaşi, constituind pentru aceştia o curiozitate şi un pericol în anumite perioade ale istoriei. Istroromânii au fost toleraţi, urâţi, iubiţi, dispreţuiţi, persecutaţi, temuţi şi aproape asimilaţi.

Istroromânii reprezintă ramura cea mai vestică a Romanităţii Orientale şi vorbesc cel de-al patrulea dialect al limbii române cu diverse influenţe străine şi dintre care cea mai mare influenţă au avut-o limba croată urmată de italiană, slovenă şi germană. Elementele latine din limbă provin din stratul arhaic comun al latinei orientale şi potrivit specialiştilor ele nu depăşesc 45% din lexic, dar aproape toate sunt inteligibile pentru un vorbitor de română. Lingviştii disting două graiuri cel din Jeiane şi cel din Şuşnieviţa, perfect inteligibile între ele, conform ultimelor studii de profil făcute în zonă. În ceea ce priveşte numărul istroromânilor de astăzi părerile sunt contradictorii variind de la 800 la 1500 de vorbitori sau chiar la 3000. Cert este faptul că numărul de vorbitori de istroromână a scăzut continuu în ultimii 50 de ani şi drept urmare numărul de vorbitori ai acestui dialect este mai mare în diasporă decât în peninsula Istria. Originea lor etnică este destul de controversată, mergând de la iliri romanizaţi, slavi latinizaţi ca fiind cele mai ciudate ipoteze (conform istoriografiei sud-slave), către o origine latină orientală sau chiar străromână (din partea de sud-vest a actualei Românii), conform celor mai plauzibile ipoteze emise de cercetătorilor români şi italieni. Istroromânii au fost de-a lungul istoriei în contact neîntrerupt cu celelalte comunităţi de latinofoni balcanici: aromânii, meglenoromânii, dalmaţii, morlachii sau maurovlahii, unele dispărute astăzi, altele încă supravieţuitoare ca printr-un miracol violentei istorii a

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

peninsulei Balcanice.

1. Scurtă istorie a studiilor lingvistice străine şi româneşti privind originea istroromânilor şi a dialectului lor

Opiniile privind originile istroromânilor sunt contradictorii, teoriile expuse până astăzi neargumentând în mod plauzibil unele aspecte ale formării dialectului. Potrivit cercetărilor dialecticale efectuate de-a lungul timpului s-au formulat mai multe opinii Astfel, se poate afirma că „prima ipoteză şi anume ceea a originilor sud-dunărene a fost îmbrăţişat de numeroşi cercetători ca Fr. Miklosich, C. Jirecek, G. Weigand, Th. Capidan”[1]. O altă ipoteză potrivit lui Ovid Densuşianu ar fi „că dialectul istroromân este un grai dacoromân al coloniştilor proveniţi din Banat şi Transilvania sud-vestică. Teoria acestuia a fost preluată şi nuanţată de Iosif Popovici care identifică două straturi: primul din secolele al X-lea şi al XIII-lea, reprezentat de comunitatea dintre bănăţeni, dacoromâni şi meglenoromâni, peste care s-ar fi suprapus, între secolele al XIV-lea şi al XV-lea, unul macedoromân”[2]. Teoria conform căreia teritoriul de formare a istroromânei s-ar plasa în Moesia superioară a fost combătută de V. Arvinte, G. Ivănescu, I. Gheţie. O a treia opinie îi aparţine lui Sextil Puşcariu care considera că „istroromânii ar proveni din românii apuseni plasaţi în nord-vestul Peninsulei Balcanice. Potrivit croatului August Kovačec istroromânii ar fi urmaşii vlahilor balcanici, iar academicianul Emil Petrovici susţinea că dialectul s-a format la sudul Dunării”[3]. Cercetătorii recenţi ai problemei au sesizat posibilitatea existenţei mai multor straturi şi în acest sens Elena Scărlatoiu considera că „cea mai importantă parte a istroromânilor provine din regiunile septentrionale ale Peninnsulei Balcanice peste care s-au suprapus mai multe nuclee din zonele centrale, vestice şi de nord-vest a Transilvaniei şi a Timocului”[4].

În perioada cuprinsă între 1909-1998 s-au publicat numeroase monografii conţinând un valoros material lingvistic şi istoric[5].

---

[1] Richard Sârbu, Vasile Frăţilă, *Dialectul istroromân*, Ed. Amarcord, Timişoara, 1998, p. 14.
[2] *Op.cit.*, p.15.
[3] *Idem*, p.16.
[4] *Ibidem*, p.17.
[5] Monografii fundamentale ale lui Iosif Popovici, *Dialectele române din Istria,* vol I, Halle, vol.I (1909), vol. II (1914); Sextil Puşcariu, A. Belulovici, M. Bartoli şi A. Bihan, *Studii istroromâne* vol. I, (1906); vol II, (1926) vol. III(1929); Emil Petrovici şi P. Neiescu, *Persistenţa insulelor lingvistice. Constatări făcute cu ocazia unor anchete dialecticale la istroromâni, meglenoromâni şi aromâni*, în CL, IX, 1964, nr. 2; Leca Morariu, 1928, *Lu Fraţi Noştri. Libru lu Rumeri din Istrie*; Leca Morariu, 1929-1934, *De-ale Cirebirilor*, I, texte (Suşnieviţa), II (Bârdo, Sucodru şi Grobnic), III (Jeiăn), IV Scrisori istroromâne (Jeiăn şi Şuşnieviţa). Traian Cantemir, 1959, *Texte* (poveşti); S. Pop anchetează pentru *Atlasul Lingvistic Român* (ALR I) localităţile Bârdo, Valdarsa şi Ştefan Paşca, pentru ALR II, Jeiăn, Ciciarija. Ugo Pellis, 1960, ALI (Atlasul Lingvistic Italian) investigează Bârdo, Valdarsa şi Jeiăn, Ciciarija; August Kovačec, 1971, *Descrierea istroromânei actuale*; Wolfgang Dahmen, Johanes Kramer în „Balkan-Archiv”, Neue

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

Ultimul studiu lingvistic complex cu texte în dialect asupra istroromânilor a fost întreprins de către Richard Sârbu şi Vasile Frăţilă şi publicat sub titlul *Dialectul istroromân*, în 1998, la Timişoara. Autorii studiului susţin că „istroromâna continuă să-şi păstreze rangul de limbă a satului şi de limbă vorbită în familie. Ea se vorbeşte în colectivităţi de istroromâni care locuiesc nu numai în cele două localităţi croate (Jeiăni şi Şuşnieviţa), ci şi în familiile de istroromâni care trăiesc în alte sate şi oraşe croate ori care s-au stabilit în străinătate”[1].

Este interesant faptul că, încă din anul 1857, când Ioan Maiorescu întreprindea prima sa anchetă dialectologică în Istria, observa că „peste tot limba acestor români e seracă de espresiuni pentru concepte abstrase, ceea ce nu ne poate surprinde odată ce vedem că ea se vorbeşte numai în casă, prin urmare că cercul ideilor ce se exprim print'ênsa e foarte mărginit [...] aceşti oameni nu se ruşinează de limba lor, ci din contra o au ca un sanctuar, pe care-l conservă cu mare pietate, de care sunt superbi […] chiar în mijlocul străinilor, dacă au a se înţelege despre ceva ei cu ai lor la o parte, cuventă în limba lor. Poate că o consideră şi din punctul utilităţei, că au cum să se înţeleagă între sine, fără ca să le afle alţii cugetele şi planurile”[2].

Pentru a-şi susţine opiniile mai sus exprimate, Maiorescu îl citează pe preotul Kanić care îi studiase la rândul său pe aceştia. Astăzi continuă să funcţioneze aceeaşi modalitate de conservare şi transmitere a fondului lingvistic de bază în cadrul familiei și satului. Cercetarea etnologică de teren din anul 2005 a relevat păstrarea unei atitudini identice faţă de dialect şi o conştientizare a importanţei funcţiei utilizării acesteia atât în spaţiul privat, cât şi în cel public, în special în context ocupaţional. Unul dintre informatorii întâlniți pe teren și anume Vilim ne-a spus că are „o fetă i un fečor, feta-i meritata cu hrvat, scie cuvimta po jeianski ali nu vre, je rușire, pac nu vre sa cuvinte. Ficioru nu pote cuvimta, samo-nțeleje tot, ali lucra ân Rica cu mene kao vodo i gazovni instalateri i kad lucrăm cuvimtăm samo po naşe, po jeianski, da klient da ne pute capi i buri şoldi scote”[3].

2. Studii istorice românești și străine privind originea etnică a istroromânilor

În opinia italienilor Vassilich şi Tamaro, originea istroromânilor din Croaţia şi Dalmaţia este foarte, foarte veche „ei ar fi descendenţii unor vechi populaţii ilirice

---

Folge, XIII, 1988; XVI, 1991. Radu Flora, Emil Petrovici, Petru Neiescu, Richard Sârbu, Vasile Frăţilă întreprind cercetări lingvistice comparative. Singurul studiu etnografic complet întreprins şi publicat în 1983/1984 de I. Vlăduţiu şi J. Milićević. Vezi studiile etnologice din 2005-2009.

[1] Sârbu, Frăţilă, *op.cit.,* p. 8.

[2] Ioan Maiorescu, *Itinerar în Istria şi vocabularul istriano-român*, Fundaţia „Scrisul Românesc”, Craiova, 2001, p.60, 62.

[3] Vilim Sancović (Sankovit), 53 a., Žejane (Jeiăni), 2005, mg.5601.

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

romanizate de aici [...]"[1]. În lucrarea sa Atillio Tamaro[2] vorbeşte despre mişcările populaţiilor care începând cu secolele al XV-lea şi al XVI-lea se retrag treptat din calea expansiunii turcilor în peninsula Balcanică dinspre Bosnia şi Croaţia, către Dalmaţia şi Istria. Autorul consemnează date istorice şi documentare despre vlahi (maurovlahi, morlaci, rumeri), indicând direcţia şi cronologia emigrării acestora alături de alte populaţii balcanice înspre nordul peninsulei Istria.

Potrivit opiniei istoricului Silviu Dragomir, care a studiat în decenile trei şi patru ale secolului al XX-lea, numeroase surse istorice bosniace, croate, dalmate şi veneţiene ce conţineau numeroase menţiuni despre existenţa vlahilor balcanici în aceste regiuni „vlahii care locuiau în aceaste regiuni erau foarte numeroşi şi se ocupau cu transportul de sare, dar erau mercenari şi negustori. Istoricul acceptă punctului de vedere al filologilor români, conform căruia apropierea lingvistică a dialectului istroromân de dialectul dacoromân, indică că aceştia sunt originari de lângă Dunăre, separaţia celor două grupuri lingvistice făcându-se în secolul al VII-lea după Christos"[3].

Alte date privind populaţia de origine romanică ce locuia teritoriile cuprinse între Dalmaţia, Croaţia, Cetine şi Velebit ne sunt oferite de către documentele medievale croate[4] şi italiene[5]. În cadrul studiilor istorice străine ce fac referire la prezenţa *rumerilor*/*cicilor* în Croaţia şi Istria se pot enumera şi seria de documente publicate de Jan Unresta[6], care indică şi locul de origine al acestora. Alexander Stipcevič, publică în 1967, *Bibliographya Illyrica*[7], unde indică zece noi articole şi studii despre istroromâni (şase italiene şi patru croate), mai puţin cunoscute datând din perioada 1880-1962. În anul 1981, preotul catolic Max Pelozza, publică un urbariu din 1574, în care sunt menţionaţi şi rumerii, ca locuitori ai Istriei de nord[8]. Acest studiu este urmat de un al

---

[1] Giuseppe Vassilich, *Sui rumeri dell Istria. Riasunto storica, Appendice bibliografica,* Trieste, 1900.

[2] Attilio Tamaro, f.a, *Romanita della Istria*, Venezia.

[3] Silviu Dragomir, *Originea coloniilor române din Istria*, 1923, „începând cu secolul al XVI-lea, morlacii din Istria apar sub numele de cici (Ciccio da San Michelle di Leme, în Parenzo şi Ciccio da Segna). Termenul de *cici* este identificat în secolul al XVII-lea de către episcopul Tommasini cu termenul de *morlachi*, iar carmelitul Irineo della Croce, afirma că *cicii se numesc în limba lor rumeri*, adică români cum se numesc pretutindeni şi astăzi coborâtorii vechii populaţii romanice din dreapta şi din stânga Dunării", în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiei istorice, seria" a III-a, p. 201–220.

[4] *Codex diplomaticus regni Croatie, Dalmatie et Slovenie*, vol. XII, p. 373-375, Zagreb, 1914.

[5] *Acta et diplomatica Ragusina*, vol. II, tom 1, p.16-19, Belgrad, 1935.

[6] Jan Unresta, *Mađjarska Hronika od XV-let*, „Czyschland se află între Bosnieci şi Croaţi, deci aproximativ în ţinutul din jurul Cetinei", p. 102-103, Zagreb, f.a.

[7] Alexander Stipcevic, *Bibliographya Illyrica*, knijga VI, Centar za Balkanoloska Ispitivanija, redactioni odbor Alojz Benac, Borivoj Ciovic i Esad Pasalic, Sarajevo, 1967.

[8] Max Pelozza, *Urbar sele Vele i Male Mune i Zejane iz godine 1574*, în „Problemi sjevernog Jadrana" 3, Rijeka, 1981.

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

doilea revizuit şi adăugit, dedicat elucidării originilor şi istoriei istroromânilor din Žejane publicat în anul 1983[1].

3. Studii statistice şi demografice străine asupra populaţiei istroromâne

Începând cu anul 1900, statisticile referitoare la populaţia istroromână sunt contradictorii, prezentând mari fluctuaţii determinate de evenimentele politice şi intruziunile autorităţilor care le-au comandat şi efectuat. Statistica efectuată în 1910 de autorităţile austro-ungare indica un număr de 3350 istroromâni şi a fost publicată în „Spezial Repertorium der Osterreichschen Landen, Osterreich Istria"[2], iar aceste date au au fost preluate în anul 1945 de către Zvonimir Dugački în lucrarea sa „Ježicna karta Istre"[3], însă această hartă statistică demonstrează prezenţa unui număr incredibil de 11.000 istroromâni. Încă din 1936 Vjekoslav Bratulijč[4], publicase o sinteză a celor douăsprezece recensăminte efectuate în Istria, între 1846 şi 1936, mai precis în 1846, 1851, 1857, 1869, 1875, 1880, 1890,1900, 1919, 1921, 1931 şi 1936 de către autorităţile habsburgice şi italiene şi în urma comparării datelor oferite de aceste recensăminte autorul reconfirmă cifrele deja publicate despre numărul real al istroromânilor din Croaţia ca fiind de circa 6500 de oameni. În volumul *Cadastre Nationale De L'Istrie*, publicat în 1946, de Institutul Adriatic din Sušak se vorbeşte de un număr de 13.500 de vorbitori ai unei limbi care se diferenţiează net de limbile croată, slovenă şi italiană"[5] (n.n. Este posibil ca aici să fie incluşi şi vorbitori ai dialectelor italiene). În urma studiilor lingvistice de teren ale croatului August Kovačec efectuate în 1966, în doar două localităţi din Istria, acestea au confirmat existenţa a unui „număr de 2122 istroromâni"[6]. Această ancheta de teren efectuată de profesorul Kovačec a fost tradusă în în limba română şi publicată în anul 1971[7]. Recensământul populaţiilor din Jugoslavia efectuat în 1989 indică un număr cuprins între 1550 şi 6000 de istroromâni care locuiesc în provincia Cicarija la sud-vest de Munţii Učka şi la nord de oraşul port Rijeka. Acest recensământ specifica etnia, limba maternă, limba educaţiei, religia, originea, precum şi limbi şi dialecte folosite pentru comunicare în comunitaţile locale etc.

[1] Max Pelozza, *Pregled povjesti Opatiskog krasa*, în Liburnijske teme-Matulji, Matulji, 1983.
[2] *Spezial Repertorium der Ősterreichschen Landen, Ősterreich Istria und Illirisches Küstenland*, Viena, 1910/1918, p. 23-35.
[3] *Ježicna karta Istre*, Hrvatska Državna Tiskara, Zagreb, 1945, p.316.
[4] Vjekoslav Bratulijč, *O nekim opcim i posebni problemima etničkog sastava Istre u prošlosti*, Zagreb, 1936, p. 33-39.
[5] *Cadastre Nationale De L'Istrie*, Sušak, Croatie, p.548-590.
[6] August Kovačec, *Istrorumunskj Jezik*, Zagreb, 1967.
[7] August Kovaček, *Descrierea istroromânei actuale*, în Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1971.

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

4. Studii etnologice străine mai vechi şi studii croate actuale privind originea etnoculturală a istromânilor

Italianul Vladimiro Papafava a făcut în anul 1890, o analiză a ceremoniile şi obiceiurilor morlacilor dalmatini, mai precis a obiceiurile de trecere (nunta) asemănându-le cu cele ale istroromânilor, concluzionând că „au aceiaşi origine latină şi mod de desfăşurare al ceremoniei nupţiale şi al rolului participanţilor ca la ceilalţi fraţi cu ei, rumerii”[1].

În anul 1900 Giuseppe Vassilich prezintă o scurtă istorie etnică şi lingvistică a originii *cicilor*, a specificului culturii tradiţionale, a condiţiilor de trai a populaţiei şi a regiunii unde aceştia locuiesc. La sfârşitul cărţii autorul prezintă într-un minicapitol, ce cuprinde „câteva povestiri (trei) şi snoave istroromâne, urmate de o bibliografie străină despre aceştia publicată între 1800 şi 1900”[2].

În aceeaşi perioadă, Camilo de Franceschi, publică, tot în 1900, un interesant studiu etnografic realizat pe baza unei simple anchete de teren în care face referiri la „limba, portul, obiceiurile şi tradiţiile istroromânilor din Şuşnieviţa, Sucodru şi Letai”[3], cercetări care reconfirmă opiniile lui Ioan Maiorescu privind originea etnică neolatină a acestora. Abia după 1945, au început primele studii ştiinţifice croate asupra cicilor/ rumerilor (istroromânilor) care au generat un număr foarte mare de articole şi cărţi de lingvistică şi istorie. Încă din 1966, etnograful croat Miroslav Bertoš, a publicat motivele pentru care credea el că italienii au deschis în 1925 o şcoală în limba română la Šušnijevica „Andrei Glavina în mod tendenţios a mărit numărul locuitorilor rumeri. El a terminat şcoala în 1921 în România, devenind primul învăţător din Šušnijevica, anul când autorităţile italiene au permis deschiderea primei şcoli aici. Acest act a fost rezultatul presiunilor diplomatice făcute de burghezia românească asupra guvernului italian, acea burghezie care, din problema drepturilor vlahilor-români balcanici, a făcut o problemă naţională şi chiar internaţională susţinând că aceştia sunt români”[4]. Aproape 40 de ani mai târziu, în 1983, s-a putut elabora şi publica primul studiu etnografic complet dedicat acestui grup minoritar întreprins de către etnografii Ion Vlăduţiu din partea română şi Josip Milićević din partea croată. Studiul a relevat potrivit opiniei cercetătorului croat că „nu există obiceiuri rumere deosebite şi creaţii folclorice specifice şi că toate elemenele culturii tradiţionale rumere, sunt identice cu cele ale culturii tradiţionale croate. Inexacte sunt şi legendele venirii lor din România şi în nici un caz, nu pot fi numiţi istroromâni, ci istrovlasi”. Milićević îşi continuă teza nediferenţierii etnoculturale cu aserţiunea „sub numele de *cici* sunt pomeniţi şi de către J.W. Valvasor în secolul al XVII-lea, dar descrierea lor în detaliu s-a făcut abia în

[1] Vladimiro Papafava, *La ceremonias y fiestas nupciales entre los morlacos della Dalmacia*, Madrid, Gacceta del Notariado, 1890, p.32.
[2] Giuseppe Vassilich, *Sui rumeri dell Istria. Riasunto storica, Appendice bibliografica,* Trieste, 1900.
[3] Camilo de Franceschi, *Il castelli della Valdarsa,* Trieste, 1900.
[4] Miroslav Bertoš, *Značajna rasprava o istrorumunjskom*, „Istarski mozaik” 1, 1966, Pula, p. 48.

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

secolul al XIX-lea de către Kandler”[1]. Etnograful croat citând sursele istoriografice croate din secolul al XIX-lea completează studiul prin afirmaţiile „nu exista un număr important de vlahi, o ştim de la Antonio Kovacs, mai precis din articolul despre aceştia, publicat de el în anul 1846”[2]. Creând o opinie antiromânească şi antiştiinţifică, Milićević adaugă următoarea remarcă: „încă din 1857, rumerii au început să fie cercetaţi de oamenii de ştiinţă români şi au fost declaraţi istroromâni sau românii de vest, eliminând vechile denumiri ca rumeri sau vlasi-vlahi”[3].

În ceea ce priveşte apartenenţa etnoculturală a istroromânilor (rumerilor), în literatura croată de specialitate s-au făcut nenumărate încercări ştiinţifice ce urmăreau să dovedească apartenenţa culturii lor la cea sud-slavă, în speţă croată, reuşindu-se trecerea etnosului în planul al doilea. În acest scop dacă analizăm informaţiile oferite de *Enciklopedija Leksikografskog Zavoda* (Enciclopedia Institutului Lexicografic), pentru termenul de *cici* se oferă următoarele explicaţii „termenul *ćići* în genere se referă la locuitorii provinciei Ćićarija, ce locuiesc în satele Grobnik, Letaj, Gradinje, Jesenovik, Brda, Nova Vas, Šušnijevica, Žejane şi care vorbesc româna, un grai vlah. Sunt urmaşii păstorilor din Valahia (Rumunja), care au trăit în regiunile muntoase şi de-a lungul litoralului în Cetina şi Velebit, după care în secolul al XV-lea s-au mutat pe insula Krk şi de acolo au trecut în Istria”[4], indică o origine neolatină, şi nicidecum croată.

Reanalizând datele prezentate mai sus, pe care le considera ca fiind inexacte din punct de vedere geografic, istoric şi etnologic, cercetătorul Josip Milićević, completează „primele şapte sate enumerate nu fac parte din provincia Ćićarija, iar ultimul face parte din regiunea Opatija şi dacă ei provin din Cetina şi Velebit, înseamnă deci că rumerii nu au venit din România şi că nu sunt români”[5], combătând astfel ipoteza lui Ovid Densuşianu, care a scris că „istroromânii-rumerii sunt urmaşi ai dacilor din Banat, care au emigrat prin peninsula Balcanică, sosind în final în Istria”. Potrivit autorului sus menţionat, „tot ce s-a scris până astăzi (1983) despre cici este inexact şi neadevărat, iar în ultima ediţie a *Enciklopedije Jugoslavije* (Enciclopedia Iugoslaviei) din 1986 se repetă inexactitatea datelor din 1947, cu unele corecţii din 1971”[6], însă etnograful croat nu pomeneşte nimic de rezultatele cercetărilor din 1983. Continuând explicitarea tezei sale Josip Milićević, afirmă că „în *Atlasul Istrie*i din anul 1993, despre Cici, se vorbeşte că trăiesc şi astăzi în Žejane şi Dana, ceea ce este un alt neadevăr şi se adaugă că şi-au

[1] Pietro Kandler, *Memorio de un viaggio pittorico nel Litorale Austriaco*, 1842. „Ćićarjia e ţara Cicilor sau a romanilor sau a celor ce vorbesc limba valahă”, tab.15.
[2] Antonio Kovas, *Dei Rimgliani o Vlahi d'Istria,* (De la romani la valahii din Istria), în „L' Istria”, nr.1, 1846, p.4.
[3] Josip Milićević, *Rumeri a ne istrorumunji*, (Rumeri şi nu istroromâni), Liburnijske teme-Matulji, 1996, p. 94.
[4] *Enciklopedija Leksikografskog Zavoda*, Zagreb, 1966, p. 715.
[5] Milićević, *op.cit.*, p. 94
[6] *Op.cit.*, p. 95.

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

păstrat unele obiceiuri specifice”[1]. Autorul croat continuă studiul său etnografic încercând să clarifice originea etnosului cultural *rumer* prin reluarea tezelor ce susţin influenţa covârşitoare a slavilor asupra creaţiilor populare şi a tradiţiilor populaţiilor romanice balcanice şi nord dunărene. Autorul critică traducerea făcută de Anton Kovas din Fortis, făcând chiar o retraducere din latină a pasajelor cărţii abatelui italian, referitoare la rumeri, considerând că „traducerea a fost viciată şi chiar neinspirat aleasă”[2].

În concluziile finale ale cercetării etnografice de teren croato-române efectuate în Istria din anul 1983, Milićević afirmă clar şi categoric: „cici sau rumeri nu au, nu folosesc şi nu transmit nici o singură tradiţie românească, instrumentele muzicale folosite de ei sunt binecunoscute în întreaga peninsulă Balcanică ”, citând în sprijinul afirmaţiilor sale ediţia din 1988 a *Enciklopedije Jugoslavije* [3] unde se prezintă pentru prima dată şi unele mostre de limbă istroromână, pline de greşeli gramaticale!?: „istroromâna este mai ales o limbă de familie decât de sat, la structura limbii şi din cauza vechimii bilingvismului şi a convieţuiri de secole cu croaţii, limba lor a cunoscut o puternică influenţă croată în structură [...], făcând-o de nerecunoscut pentru specialiştii de astăzi”[4].

Pentru a sublinia definitiv „enormele diferenţe” dintre istroromână şi română, Josip Milićević, povesteşte despre dificultăţile şi problemele ridicate de cercetarea satelor locuite de istroromâni „diferenţele dintre limba istroromânilor de altădată şi cea de astăzi sunt foarte mari şi cercetătorul Ion Vlăduţiu pentru a putea ancheta locuitorii din satele Šušnijevica şi Žejane beneficiind în acelaşi timp şi de ajutorul unui traducător din croată, a trebuit să înveţe dialectul, însă cu toate acestea datorită numeroaselor împrumuturi lingvistice din germană şi italiană, a fost nevoit să facă apel şi la cel de-al doilea traducător. Aşa că, aducerea unui învăţător român aici ca să încerce să-i înveţe pe rumeri, limba română ar însemna din punct de vedere al realităţilor actuale, ţinând cont şi de religia catolică, o eroare pentru că atunci elevii rumeri ar învăţa o limbă străină şi în concluzie nu ar reînvia veche limbă rumeră”[5]. În opinia etnografului croat prezenţa vlahilor în peninsula Istria nu a influenţat harta etnoculturală a regiunii unde „cu siguranţă vlasii, trăiau în această regiune, dar nu erau diferenţiaţi din punct de vedere etnic, trăind amestecaţi cu croaţii. Şi când au sosit în secolul al XVI-lea în Istria, au sosit împreună cu croaţii. Nici atunci, cu excepţia limbii, nu aveau specificităţi etnografice prin care să-i putem deosebi de croaţi şi în concluzie, despre aceste diferenţe nu se poate vorbi nici astăzi”[6].

---

[1] *Idem*.
[2] *Ibidem*, p.96.
[3] *Enciklopedije Jugoslavije*, *Istrorumunjski jezik*, Belgrad, 1988, p.653-654.
[4] Milićević, *op.cit.*, p.95, 96.
[5] *Idem*.
[6] *Ibidem*, p. 93.

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

Ignorând la rândul ei opiniile ştiinţifice asupra originalităţii culturii tradiţionale rumere/ istroromâne, prezentate şi susţinute de Ion Vlăduţiu în urma cercetărilor din 1983, cercetătoarea croată Ana Legac declara sec că „vlaşi istrioţi nu sunt un grup etnic propriu-zis, însă ei folosesc propriul grai vlaş”[1].

În scopul susținerii tezei sale Milićević citează alte patru studii etnologice croate, efectuate asupra istroromânilor printre care şi cel al folcloristei Olinka Delorko, autoarea unei culegeri de cântece din Istria efectuată cu 20 ani înainte în regiunile sus menţionate şi care scria că „folclorul, de aici, aproape în totalitate lipseşte; dacă facem excepţie de cele câteva şlagăre preluate şi traduse de tinerii din Žejane. Istroromânii cântă doar cântece croate şi, în afara celor câteva anecdote şi legende, printre istroromâni circulă proverbe, zicători şi ghicitori etc. care sunt, prin tematică şi structură, aproape identice cu ale croaţilor care îi înconjoară”[2].

În ceea ce priveşte muzica istroromână, opiniile specialiştilor croaţi sunt tranşante potrivit etnomuzicologului Diana Grgurić, care afirma: „tipul muzical numit *bugarenje* sau cântec pe două voci este specific regiunilor muntoase ale Istriei, dar se pare că originea sa este în Dalmaţia şi acesta reprezintă cântece populare pe două voci fără acompaniament muzical cu un volum puternic, cu strofe lungi de 15 sau 16 versuri al căror sfârşit este abrupt, ele sunt cântate de un grup exclusiv masculin compus din trei sau cinci membri. Stilul muzical *bugarenje* se caracterizează, din punct de vedere muzical, prin desfăşurare melodică hexacordală, modelul ritmico-silabic, cântarea cu voce puternică, pe două voci. Bugarenje se pare că a fost adus în Dalmaţia în secolul al XVI-lea de către refugiaţii din Balcanii de Est din calea invaziei otomane, răspândindu-se apoi în peninsula Istria. Prima menţiune a stilului muzical *bugarenje* apare în cartea dalmatului Peter Hektorović intitulată *Ribanje i ribarsko prigovaranje* în anul 1568. Acest stil muzical a supravieţuit până în zilele noastre în satele de munte din Opatja, aflate la graniţa dintre litoralul dalmat şi nordul peninsulei Istria”[3]. Cercetătoarea susamintită a studiat stilul muzical bugarenje în localitatea Žejani, locuită de istroromâni, unde exista în 1995, un grup de cântăreţi compus din cinci membri (Josip Dorićić, Franko Turković, Anton Dorićić, Josip Sanković, Josip Rogutić) şi, potrivit acesteia, „Jeianţi spun că bugarenje se *kanta,* nu se *pjeva*. Jeianţi spun că cel mai bine se cântă în trei sau patru. Un cântăreţ începe să cânte primul glas (*vabi*), apoi acestuia i se alătură încă unul, în timp ce ceilalţi îi susţin (*vogaju*). Cântăreţii spun că al doilea glas trebuie să acopere primul glas. Glasurile din fundal nu trebuie să fie prea *vogat* (tare), ca să nu-l deranjeze pe conducător şi pentru aceasta trebuie adeseori ca glasurile să cânte la unison. Tonalitate glasurilor nu este strict delimitată. Cântăreţii cu o voce puternică cântă de obicei primul glas. Lor li se pot alătura şi cei care au cântat în cântecul anterior glasul al doilea. Cântăreţii cântă puternic chiar tunător. La anumite tonalităţi, în special,

[1] Ana Legac, *O jezičinog posebnosti* (Despre diferețele lingvistice), „Lijburniske teme”, br. 5, Opatja, 1983, p. 151.
[2] Olinka Delorko, *Istarske narodne pijesme*, Zagreb, 1960, p.135.
[3] Diana Grgurić, *Bugarenje u Žejanama*, „Liburniske teme-Matulji”, Matulji, 1996, p. 309.

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

primul glas, gutural, pare grosolan şi necultivat. Astăzi bugarenje se cântă pentru distracţie şi în timpul *Pustului*, în *oştarie* (cârciumă), în serile de vară, la stânele din munte, la întoarcere de la tăiat de lemne etc"[1] (n.n. Observaţiile au fost reconfirmate de primul studiu etnologic românesc de după 1990 efectuat în toamna anului 2005, iar concluziile acestor observaţii se găsesc în subcapitolul *Studii etnologice româneşti*)[2]. În anul 2008, doar doi din cei cinci membrii ai grupului mai trăiau în sat.

5. Probleme actuale ale chestiunii istroromânilor şi încercările politice şi culturale în sprijinul prezervării culturii istroromâne

Până în prezent (2010) istroromânii din Croaţia nu sunt recunoscuţi ca minoritate culturală, nu au învăţământ şi publicaţii în dialect, nu beneficiază de folosirea dialectului nici măcar în cadrul serviciilor religioase. Tinerii istroromâni înţeleg dialectul, dar se exprimă cu dificultate şi se poate spune în că aceste condiţii culturale improprii, în cel mult 30 de ani, după cele mai optimiste estimări nu vor mai exista vorbitori ai acestui dialect. Abia în 1994 s-a înfiinţat o asociaţie culturală Istro-Română cu sediul la Trieste, condusă de dr. Raţiu şi care timid a început să publice în Italia şi Belgia în unele ziare şi reviste (n.n. Mic Romania) povestiri şi basme în dialect. Există şi un site numit Istro-romaian.net, unde se postează informaţii istorice şi etnologice despre comunităţile din Croaţia şi diaspora istroromână, fotografii de familie, opinii personale etc. În anul 1997, Congresul Uniunii Federale a Comunităţilor Etnice din Europa a făcut apel la guvernul Croaţiei, precum şi la alte organismele internaţionale abilitate în scopul recunoaşterii statului de minoritate etnică a istroromânilor din punct de vedere juridic. Drept urmare, guvernul croat, dornic să se integreze cât mai repede în NATO şi UE, a adoptat mai multe acte politico-culturale reparatorii ce fac referire la comunitatea istroromână. Astfel, în urma acestor demersuri oficiale către organismele europene abilitate prin decizia Ministerului Croat al Culturii din 27 septembrie 2007, publicată în „Ziarul Naţional", nr. 69/99, 151/2003 şi 157/2003, la articolul 9, alineatul 1, se specifică că *Istroromâna a fost declarată bun cultural imaterial şi înscrisă în lista bunurilor culturale protejate din republica Croaţia, cu numărul 37/2007*. Din informaţiile furnizate de Ministerul Culturii din Croaţia, organismelor internaţionale, limba istroromână este unul dintre cele mai ameninţate bunuri culturale din peninsula Istria. O sută de vorbitori de istroromână locuiesc în Zejane şi 90 în satele din judeţul Krşani. Cei mai mulţi dintre ei sunt în Nova Vas, Şuşnieviţa, Jasenovik, şi în număr mai mic în satele Letaj, Brdo, Kostrcani, Zankovci, Miheli, Drajina, Draga şi Jelavici. În presa locală croată din peninsula Istria au apărut numeroase articole îndreptate împotriva politicii culturale protecţioniste din peninsulă sub sintagma *Despre inoportunitatea rezolvării problemei istroromânilor*.

[1] *Idem*, p.310.

[2] Armand Guţă, *Istro-Romanian Cultural Minority Today-Historical and Ethnological Issue of the Istro-Romanian Cultural Minority,* „Journal of Folklore", New Series 1/ 2007, appeared in 2008, p. 85-101.

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

Unul dintre aceste articole, publicat sub titlul *O limbă protejată cu doar 250 de vorbitori,* şi în care autorii comentează ironic acţiunile politico-culturale ale guvernului reflectă clar opinia populației majoritare față de o minoritate, fie ea doar culturală: „proclamarea dialectului istroromân, bun cultural imaterial protejat prin voinţa ministerului, a dovedit efortul şi măsura în care se protejează purtătorii bunurilor, chibzuind bine funcţia şi însemnătatea acestui bun în societate, incluzându-l în programe planificate, asigurându-i supravieţuirea prin identificare, documentare, cercetare ştiinţifică, păstrare, protecţie, reflectarea şi creşterea valorii, transmiterea tradiţiilor locuitorilor prin educaţie formală şi informală, revitalizarea segmentelor lacunare ale bunului, sensibilizarea opiniei publice şi măsuri legale de protecţie ale bunului, ce este ameninţat cu dispariţia, distrugerea sau comercializarea. Una din obligaţiile asumate de autoritățile croate se referă la alcătuirea unui dicţionar şi a unei gramatici a dialectului istroromân ca limbă maternă în programele de educaţie. Însă în decizia ministerului nu se specifică cine sunt purtătorii bunului imaterial şi cine o să se ocupe de protecția lui, dar cu siguranţă, există câteva instituţii cărora le este adresat acest document: primăria oraşului Rijeka, prefectura judeţului Kršani, consiliul subregiunii Alpino-Maritimă a jupanatului Istra, Institutul Limbii Croate şi Institutul de Lingvistică din Zagreb, Departamentelor de Conservare a Bunurilor Culturale din Rijeka şi Pula”[1]. La rândul său, prof. univ. dr. Goran Filipij, şeful catedrei de filologie romanică din cadrul Universităţii de Ştiinţe Umaniste „Jurje Dobrile” din Pula, expert în istroromână şi autor a numeroase dicționare şi studii, a declarat: „susţin această decizie şi sper că viitoarele cercetări vor sensibiliza structurile administrative răspunzătoare şi că se va oferi o susţinere financiară serioasă în acestă direcţie”[2].

Până astăzi (2010) acest proiect guvernamental a rămas nefinalizat din cauza motivelor obiective invocate de autoritățile regionale croate: „interesul scăzut al vorbitorilor de limbă rumeră pentru educație în dialect, lipsa infrastructurii şcolare privind transportul și asigurarea calității învățământului deoarece numărul potențial de elevi este sub 50 și aceştia provin din 6 localități răspândinte pe o arie de peste 350 de km pătrați, lipsa cadrelor didactice calificate să predea în dialect, nemodificarea legii învățământului preuniversitar ce specifică ca unica limbă de predare croata etc”[3].

[1] D. Šišović, *Zašticeni jezik za svega 250 živih govornika*, „Glas Istre”, 6 Listopad, 2006, p.1.
[2] *Idem*, p.1, 2.
[3] D. Šišović, *Kako naša administratija briga od kulturu*, „Glas Istre”, 9 Prosinac, 2009, p.3.

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

Bibliografie selectivă

Burada, Teodor, *O călătorie în satele româneşti din Istria* (cu figuri în text şi o chartă), Bucureşti, 1896

Cantemir, Traian, *Ciripiri cirebire*, fasc.I, Cernăuţi, Univ. Regală Carol I, Seminarul român de literatură română şi folclor, 1935

Cantemir, Traian, *Istroromânii*, Hotin, Seminarul român de literatură română şi folclor, extras din rev. „Făt-Frumos", anul XIII, 1937

Cantemir, Traian, *Istroromânii. Nunta*, Cernăuţi,1938

Cantemir, Traian, *Basme cirebire: Gobo şi Mogo,* Institutul Cernăuţi, anul VII, nr.31, 1944

Cantemir, Traian, *Texte istroromâne,* Bucureşti, Editura Academiei RPR, Institututul de Lingvistică, Cluj, 1959

Cantemir, Traian, *Noi date istorice referitoare la istroromâni*, extras din culegerea „Limbă şi Literatură", vol. XIX, Bucureşti,1968

Craina, o verigă a spaţiului etnic românesc, „Revista Geografică Română", 1941,1942, an IV, fasc. I-II-III, Bucureşti

della Croce, Irineo, *Historia antica e moderna, sacra e profana della città di Trieste*, Venezia, 1698

Dragomir, Silviu, *Vlahii şi morlacii. Studiu de istorie a romanităţii balcanice*, Bucureşti, 1924

Dragomir, Silviu, *Originea coloniilor române din Istria*, Bucureşti,1927

Enciklopedija Leksikografskog Zavoda, 1966, Zagreb

Florea, Radu, *Prilog pitanija klasifikačije istrorumunskog*, p.329-353, u „Zbornik Filološki Facultet", Belgrad, 1963

de Franceschi, Camilo, *Il castelli della Valdarsa*, Trieste, 1900

Găzdaru, Dim., *Numele etnice ale cirebirilor*, „Buletinul Institutului de Filologie Română „Al. Philipide",1934, Iaşi, vol I

Grgurić, Diana, *Bugarenje u Žejanama,* în *Liburniske teme-Matulji*, Matulji, 1996

Iroaie, Petru, *Cântece populare istroromâne* (*149 de texte, 118 cântece din 8 sate istroromâne*), Cernăuţi, 1936

Iroaie, Petru, *Cântece populare istro-române*, „Făt-Frumos", XI, 1937, nr.4, Cernăuţi

Iroaie, Petru, *Grai şi băsmuire cirebiră,* „Arhivele Iaşului", 1936-1938, XLVI, nr. 3-4, 1938-1939, XLVII, nr. 1-2

Ive Claniaţ cirebir din Bârda, „Făt-Frumos", I, nr. 3- 4, 1926, Cernăuţi

Însemnări istro-române, „Studii Rumeni", vol. III, 1928, vol. IV, 1930, Roma

Kovaček, August, *Descrierea istroromânei actuale*, în Bucureşti, Editura Academiei R.S.R. , 1971

Macrea, D., *Note istro-române*, „Daco-Romania", vol.X, partea I, 1942, Sibiu

Maiorescu, Ioan, *Itinerar în Istria şi vocabular istriano-român*, col. „Români uitaţi", Craiova, 2001

Maiorescu, Ioan, „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", 1874, Braşov

Milićević, Josip, *Rumeri a ne istrorumunji*, în *Liburnijske teme-Matulji*, Matulj, 1996

Nistor, Ion. I., *De-ale cirebirilor* „Codrul Cosminului", 1931-1932, vol.VII, 1933-1934,

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)

vol. VIII, Cernăuţi

Panaitescu, Emil, *Prin satele românilor din Istria* (1929), Cluj, 1931

Papafava, Vladimiro, *La ceremonias y fiestas nupciales entre los morlacos della Dalmacia*, Gacceta del Notariado, Madrid, 1890

Pelozza, Max, *Urbar sele Vele i Male Mune i Žejane iz godine 1574*, în „Problemi sjevernog Jadrana", br. 3, Rijeka 1981

Pelozza, Max, *Pregled povjesti Opatiskog krasa*, în „Liburnijske teme-Matulji", Matulji, 1983

Puşcariu S., *Românii din Istria*, „Graiul Românesc", an I, nr.1, 1927, Bucureşti

Puşcariu, Sextil, Bartolli M., Belulovici A., Byhan A., *Studii istroromâne,* vol. II, Academia Română, 1926

Sârbu, Richard, Frăţilă Vasile, *Dialectul Istroromân,* Editura Amarcord, Timişoara, 1998

„Studii Istroromâne", vol. III, 1929, Academia Română, Bucureşti

Ştiri de la românii din Istria, caietele II-IV, „Făt-Frumos", I, 1943, Cernăuţi

Vassilich, Giuseppe, *Sui rumeri dell Istria. Riasunto storica. Appendice bibliografica,* Trieste, 1900

BDD-A24206 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:37 UTC)